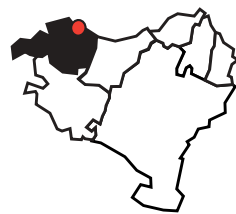

Ihesi

IRATI JIMENEZ

Argazkiak: Iñigo Azkona

Euskal Herria ezagutuz:

Urdaibai (Bizkaia)

Bihotzgoran, bihotzberan, bihotzferan

Beti gustatzen zaie. Kanpotarrei, lagunei, bisitan ekartzen ditudanei. Beti gustatzen zaie nahiz eta nik asmatu ez zergatik maite dudan azaltzen. Joaten gara Mundakako portura, Gaztelugatxera, Txatxarramendira eta gustatzen zaie. Argazkiak ateratzen dituzte, ederto bazkaltzen dugu. Eta hala ere ni beti sentsazio horrekin, zerbait falta dela, ez dutela ikusi benetan Urdaibai den bezain eder, bere lilurarekin ez direla ahal bezain beste liluratu, txunditu, aho zabalik geratu. Kostata baina konturatu naiz ez direla eurak, neu naiz.

Ez dakit Urdaibairi buruz hitz egiten.

Mundakako portua.

Portuondotik ikusten da Urdaibai beste inondik baino hobeto. Anboto ere ikus daiteke, egun argiz.

PORTUONDOKO BEGIRALEKUAK berbak osten dizkit, madarika-tuak. Handik ikusten da Urdaibai beharbada beste inondik baino hobeto. Sukarrietako azken etxea atzean utzi eta berehala agertzen da, txikitan olgeta-leku moduan erabiltzen genuen Mundakako hilerriaren oinetan. Portuondo, berezko talatxoa, Laidako hondartzaren aurrean. Handik ikusten da Kanalako baso betea, Atxarre eta Ereñozarrera igotzen dena. Itsasotik mendira hiru-lau kilometrotan, ti-ta batean. Basagunea, kostaldean bertan. Izaro ere, hantxe dago, itsasmugan. “Hara” esaten diet lagunei argazkia ateratzera doazenean, “hantxe dago Izaro uhartea, txikitan amets egin nuen itsasoa lehortuko zela egunen baten eta oinez joango nintzela bertara”. Ametsa ez da bete, ez ditut inoiz igo ustez Gaztelako Erregina Katolikoa-arentzat egin zituzten harrizko eskailerak, bere senarrak aspaldi igo zituenak. Izarora joatea debe-

katuta dago eta erregeen bidea kaioek baino ez dute erabiltzen, arrautzak erruteko. Frantziskotarren komentuari geratzen zaion horma bakarra ere euren da. Ez monarkiarik, ez elizarik, *long live* Urdaibaiko itsastxoriak. Euren da erreinua (amen).

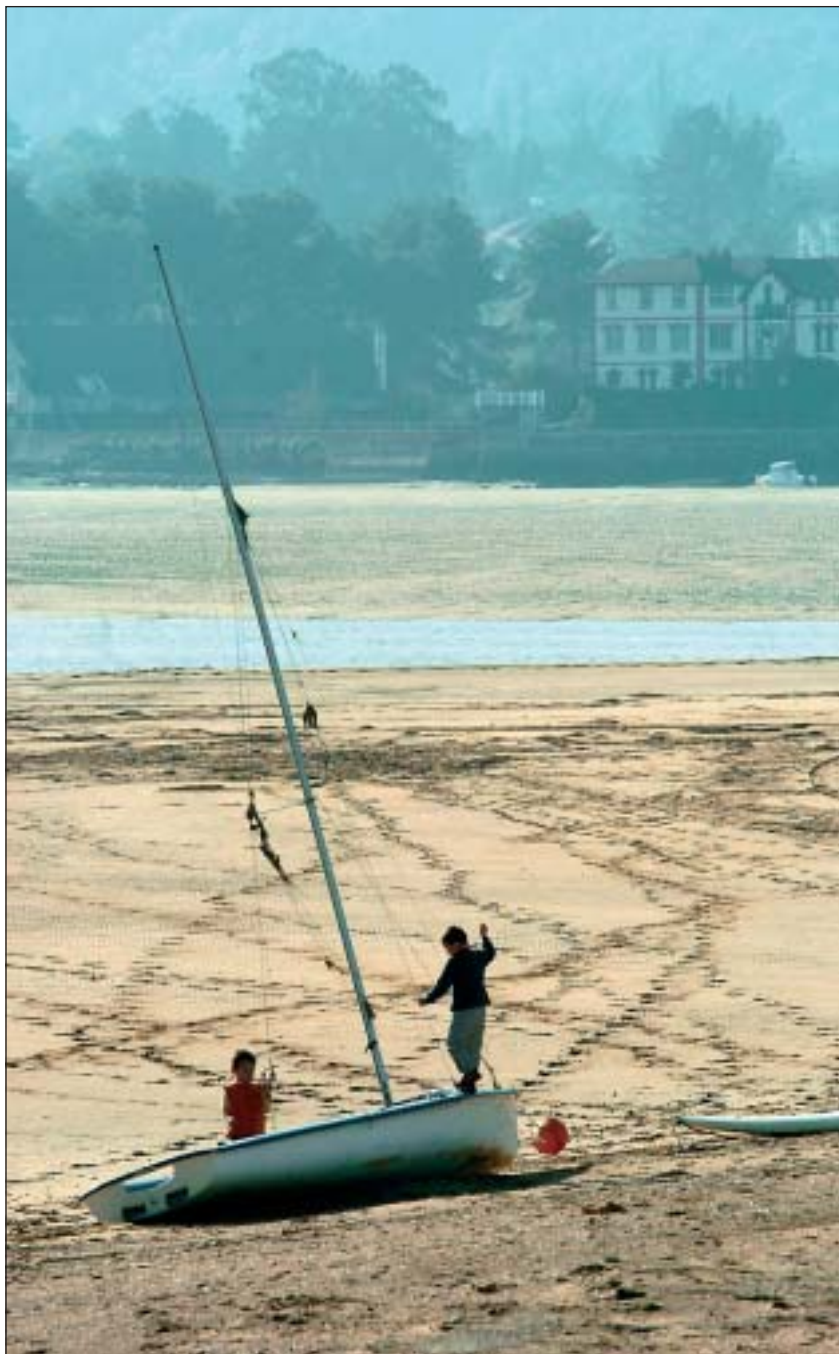
Anboto ere ikusten da Portuondotik, eguna argia bada. Oka ibaiak aiztoa dirudi, iparraldetik hegoaldera marra perfektua egiten duen labana, Bizkaia ia erdiraino zatitzen duena. Marea gora, itsasoak jaten du mundua eta haxe da

**Oka ibaiak aiztoa dirudi,
iparraldetik hegoaldera
Bizkaia ia erdiraino
zatitzen duen labana**

gure berezko Venezia. Marea behera, erraz ikusten da zergatik geratzen diren bertan Afrikara doazen hegaztiak. Geologia ikastera datoz eta bi milioi urteko txo-

ririk balego itsasoa Historian atzerantz doala kontatuko liguke, kosta barruan hamabi kilometro gehiago sartzen zela aspaldi. Zelan aldatu zaren, Urdaibai, zelan aldatzen zaren egunero. Zenbatetan esan diedan lagunei, bisitariei, kanpotarrei, Portuondoko bistak ikusteko hamabi ordu behar direla, hiltera eta hilgora konparatzeko. Laida ikusteko, hondartza zabal eta estu eta metamorfikoa benetan ikusteko. Itsasoa sartzen denean egiten du sistolea eta ura erretiratzetan diastole ikusgarria. Zoragarria da udan, haize freskoak jotzen baitu itsasotik. Olatu ausartak iparraldean, ur bareak hegoaldean. Surf or windsurf, *man*, jolas ala igeri ala biak. Joateko modurik onena Mundaka edo Sukarrietan ontzia hartzea da, ontzi zuri-urdirin-gorria, bertakook *gasolino*a deitzen duguna.

Jakingo banu Urdaibairi buruz hitz egiten zera esango nuke, beste ezer baino gehiago horixe dela, agertzen eta desagertzen den hon-

dartzaren misterioa, goizean eta arratsaldean bi paisaia desberdin diren pasaia bakarraren misterioa. Goizean bat, desberdina iluntzean. Gauean, Portuondotik begiratuta ibaiaren beste aldean autoen argiak ikusten direnean. Gernikatik Lekeitiora doaz, Lekeitiotik Gernikara, bihurgunez bihurgune, keinuka edo Arteagako gure amaren amak esango lukeen bezala, *kikuke*. Beste amumak, aitarenak, ez zuen autoetan sinisten eta argi haiek lamiak zirela uste zuen. Desideria Ibinarriaga Bermeo sor-

gina zen eta Portuondon zegoe-nean otoi egiten zuen, beti. Han goian, hilerrian zeuden hildakoen arimengatik. Beti ari zen, hildakoen agerpenez hitz egiten. Izekori esaten zion otoi otoi otoi egiteko, hildakoak ez zitezen agertu. Ager-tzekotan, hobe maite izan zaituz-tenen arimak, esaten zuen, “horreen beldur ez da euki behar”. “Maite izan bazaituzte, lasai, esaten zuen”. Hori bai, “maite ez bazintuzten...”, kontuz.

Amuma Desi maitea. Jakingo banu Urdaibairi buruz berbetan, ze

eratako sorgina zen kontatuko nuke eta galipotaren usainak bere irudia ekartzen didala gogora. Hori baita bestea, usaia. Zelan azaldu nik lagunei –bisitariari, mugaz bestaldeko kontaktuei–, Urdaibai ikusteko argazki kamera berria behar dutela, galipotaren usaina gordeko duena eta Bermeoko fabriketatik ateratzen den kiratsaz hitz egingo duena. Giza jardunaren usaina, lantegietako hatsa, gasolina orbanak portuan. Horixe ere bada Urdaibai. Ez oreka perfektua, baita kaioen gorotzek lehortu duten Izaroko paisaia ere eta ustelak herdoildu duen Munda-kako Larrinaga Jauregia eta giza anbizioaren usain sarkorra. Triasi-koan buztinak mugitu zuen harria eta batzuetan halaxe sentitzen dut Urdaibai. Ikusten ditut aldatzen bazterrak, etxe berriak Gernikatik Bermiora, Kanalan eta Arteagan eta hemen eta han eta Triasikora goazela sentitzen dut, berriro. Hartu egunkaria eta hortxe dago pelikada hori, buztina harriaren kontra. Niri, buztinaren duina gus-tatzen zait eta urdeen ibai honek liluratu egiten nau. Horregatik ezin dut idatzi, lilurak jan dizkit esaldiak.

Urdaibaiko hotsak

Ahalko banu, belarriekin idatziko nuke. Esango nioke bisitariariitsu etortzeko, gorrieria sendatuko zaio-la berehala. Entzungo duela Gerni-ka jendez beteta zapatu gauean, algara baten, eta entzungo duela itsasoa Bermioko portuan, *rompeo-lasaren* kontra, apurtu arte belarriak eta harriak. Esango diot, inon baino gehiago Bermion jarri behar duela belarria. Joan *Kansa* deitzen duten portuko leku horretara –Campsaren biltegia zegoen lehen eta handik izena– eta entzun paseo-an doazenak. Joan portura, entzun tabernetako gizonak. Hau armado-rea, hau tostartekoa, hau makinis-tea, denek ozenegi egiten dute berba, ontziaren motorra piztuta balego bezala. Lurrean ere, itsaso-an bezala. Joan nire umetako loge-lara, eta belarria horman jarrita entzun amaren ilecapaindegira dato-zen emakumeen aldarriak, kantuak, eztabaidak, koloreak. Algaraka sar-tzen dira. Beroegi bada “zer da, beruril!” eta hotzegi badago,

Urdaibai: agertzen eta desagertzen den hondartzaren misterioa, goizean eta arratsaldean bi paisaia diren paisaia bakarraren ministerioa.

“txuuuuut, hotzari!” Bokarta eta gatzaren sekretuak ezagutzen dituzten andreak dira, herriaren sarea egin dutenak gizonak itsasoa arraina hartu duten artean.

Bermio: gazi, bizi, kontraesankor

Bermio ez da Erdi Aroan izan zituen 30 dorreetatik zutunik geratzen den Ercillarena. Orain itsas museo egin dutena, herriko ezkutuan agertzen den balearen leienda dakiena, araukanoen aurkako gerren gorazarre egin zuen Alonsotarraren izena gordetzen duena. Ez. Bermio ez dira udal-txearen plazan gora Talara doazen harrizko kaleak; ezta San Juan portala ere, antzinako harresiari geratzen zaion begi bakarra. Ez. Bermio munduko euskararik zikinena, arinena eta abilena da. Umetan ikastolako autobusean abesten genuena. “Aiaufala, aiufala, gora eta behe- ra, behe- ra eta gora, txoferra txize daijxola!” Andra Mari jaietan, Urdaibai Urdaijai bihurtzen duen udaren hondarrak oraindik sutan daudenean entzuten dira han edo hemen antzinako alfabeto onomatopeikoren baten idatzitako kantak. *Tragola tragola tragola soijie, itsasorako otzarie*. Sollubek eta itsasoak eta bermiotar izatearen

militantziak egin dute Bermio desberdin, erdi zoro, gazi, bizi, kontraesankor. Mundakako amuma Desik gorroto zuen, Urdaibaiko herrien arteko ezin- kusirik ezagunena bere egiten zuen. Izekori esaten zion “zu, trankil, umea, etxe honetatik zuen amak botaten bagaitu be, ez gara Bermiora joango!” Madale- na eguna da herrien arteko zau- riaren gorazarre egiteko momen- tua. Ezin dutela elkar ikusi ospatzen dute, Izaroren jabetza- gatik haserretu zirela aspaldi eta horrek merezi duela Elantxobe- ko aldatzetan gora eta behe- ra mozkorraldi historikoa. Urdai- bairi buruz nola ikasiko dut, ba, idazten, Urdaibai ezin bada ira- kurri, edan egin behar bada Santa

Ikusten ditut aldatzen Urdaibaiko bazterrak, eta Triasikora goazela sentitzen dut, berriro

Katalina egunean San Antonioko jaietan, San Migeletan, San Pedro egunean, San Juanetan, San Rokeetan eta (*mundakarrentzat egun obarik ez*) Mundakako Ara- tusteetan, gizonak gitarradun

atorrak direnean eta emakumeak begi beltzezko lamia dantzariak.

Jango zintuzket, Urdaibai, Ara- tustetako tostadak jaten diren moduan. Abestuko zintuzket, Busturialdea, jakingo banu zelan. Igerian hartuko zintuzket, Matxi- txakotik Ogoñora, lurmuturretik itsaslabarrera, Gaztelugatxeko penintsularen begi zuloen azpitik pasata. Baina ezin zaitut jan, abes- tu edo igerian hartu eta Portuon- dotik erakusten zaitut. Lagunei, bisitariei, kanpotarrei, tren- ez etor- tze-ko eskatzen diet, Gernikatik Bermiora. Azken kilometroak gure aitxitxe Antoniok eta beste gerrako presoek egin zituzten, ez dakit orduan zekiten buztinaren eta harriaren, hondartza meta- morfikoen eta padura isilen histo- ria geologikoan ezinbesteko lana egiten ari zirela. Urdaibairen bur- dinazko bizkarrezurra eraikitzen ari ziren.

Leku honi buruz idazten jakin- go banu, bisitariei, kanpotarrei, lagunei nik esandakoa ez irakur- tze-ko eskatuko nieke. Badu gure bazter honek, Izarotik Arteagako Gaztelura, Lagako hondartzatik Gernikako arbolara doan mundu honek lilura bat, halako magia hori. Baina ezagutzeko ukitu egin behar da. Ez idatzi, ez irakurri. ■